

Теоретичні засади підвищення конкурентоспроможності будівельних підприємств

*Лопатка Сергій Степанович*¹

Опубліковано	Секція	УДК
29.03.2025	Економіка	330.341.1:658.012.8:69

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15453467>

Анотація. Охарактеризовано сутність конкурентоспроможності підприємств базових секторів економіки. Окреслено зв'язок конкурентоспроможності підприємств базових секторів економіки та соціально-економічного розвитку на мікро-, мезо- та макрорівнях. Обґрунтовано роль будівельно сектора у соціально-економічному розвитку країни. Окреслено підходи щодо розрахунку ефекту мультиплікатора будівельного сектора. Проведено проєкцію теорії конкурентоспроможності Майкла Портера на діяльність будівельних підприємств і доведено важливість стратегічного підходу до управління конкурентними силами.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємств, базові сектори економіки, будівельний сектор, будівельні підприємства, соціально-економічний розвиток.

Annotation.

The essence of the competitiveness of enterprises in the basic sectors of the economy has been characterized. The competitiveness of enterprises in the basic sectors is one of the key prerequisites for ensuring sustainable economic development of the country, preserving strategic industries that enhance economic security and contribute to improving the quality of life of the population. The theoretical foundations of competitiveness encompass economic, social, organizational, technological, managerial, and other aspects that determine the ability of enterprises to function effectively in a market economy and adapt to changes in the external environment.

The relationship between the competitiveness of enterprises in the basic sectors of the economy and socio-economic development at the micro-, meso-, and macro-levels is outlined. It is important to emphasize that the competitiveness of enterprises in the basic sectors enhances socio-economic development at all levels of governance: the microeconomic level (enterprise level), the mesoeconomic level (regional or sectoral level), and the macroeconomic level (national level). At the level of an individual enterprise, competitiveness is defined by the ability to produce goods or provide services that are competitive in the market based on key parameters such as quality, price, innovativeness, environmental friendliness, etc. At the regional or sectoral level, the competitiveness of enterprises shapes the economic profile of the territory or sector. The national level of competitiveness is based

---

¹ к.т.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій ЗВО "Львівський університет бізнесу та права", <https://orcid.org/0009-0008-7941-368X>

on the resilience and competitiveness of enterprises in the basic industries that form the foundation of the country's economic system.

The role of the construction sector in the socio-economic development of the country is substantiated. Approaches to calculating the multiplier effect of the construction sector are outlined. Porter's theory of competitiveness has been projected onto the activities of construction enterprises, and the importance of a strategic approach to managing competitive forces is substantiated.

Keywords: enterprise competitiveness, basic sectors of the economy, construction sector, construction enterprises, socio-economic development.

Вступ

Конкурентоспроможність підприємств базових секторів економіки є однією із ключових передумов забезпечення сталого економічного розвитку країни, збереження стратегічних галузей, які посилюють економічну безпеку та сприяють підвищенню якості життя населення. Теоретичні засади конкурентоспроможності охоплюють економічні, соціальні, організаційні, технологічні, управлінські та інші аспекти, що визначають здатність підприємств до ефективного функціонування в умовах ринкової економіки та адаптації до змін зовнішнього середовища. Проблематикою конкурентоспроможності у різні періоди займалися відомі вчені, основоположниками серед яких вважаються: Г. Ансофф, Ф. Котлер, П. Кругман, М. Портер, К. Прахалад, А. Сміт, Г. Хемел, Й. Шумпетер та інші. Ці вчені заклали фундаментальні основи для вивчення конкурентоспроможності підприємств, кожен з яких зробив вагомий внесок у різні аспекти цієї категорії. З-поміж українських вчених, що займалися дослідженнями особливостей функціонування підприємств будівельного сектора та проблем посилення їх конкурентоспроможності відзначаються Н. Верхоглядова, Л. Гудима, С. Князь, А. Куценко, В. Лич, Л. Ліпич, Т. Лівощко, І. Метошоп, А. Мокій, Т. Окландер, Ю. Пинда, П. Саламаха, І. Федорович, Л. Якимішин. Незважаючи на значний внесок науковців у дослідження діяльності підприємств будівельного сектора, залишається низка невирішених питань щодо удосконалення організаційно-економічних процесів, посилення конкурентних позицій та стратегічного розвитку суб'єктів будівництва в сучасних умовах.

Метою даної статті є дослідження теоретичних засад підвищення конкурентоспроможності будівельних підприємств.

Результати

У загальному сприйнятті, сектор економіки передбачає сукупність економічних компонентів із низкою спільних організаційних, галузевих, технологічних, правових й інших характеристик для виокремлення у контексті дослідження конкретної складової господарського комплексу. Ключовими стратегічно важливими галузями-драйверами в економіці України Міністерством економіки України визначено будівельний сектор, транспорт і логістику, переробну промисловість, сільське господарство та, відповідно, енергетичний сектор [1]. Відтак, підприємства цих секторів виконують ключову роль у забезпеченні макроекономічної стабільності, національної безпеки та соціального добробуту, характеризуються високою капіталомісткістю, значними масштабами діяльності та широким впливом на інші галузі.

Підприємства базових секторів потребують значних інвестицій для створення інфраструктури, закупівлі обладнання та підтримання виробничих потужностей. Так, у будівництві вартість основних засобів може складати до 80% загальних активів [2]. У таких підприємств значна частка собівартості продукції припадає на сировину, матеріали, енергетичні ресурси та транспортні витрати. Вони значною мірою залежать

від інновацій та технічних рішень, які дозволяють оптимізувати процеси, підвищувати продуктивність та забезпечувати конкурентоспроможність на глобальному ринку. Ці підприємства є основою економічного розвитку регіонів, формуючи податкові надходження, створюючи робочі місця та стимулюючи розвиток суміжних галузей, багато з яких пов'язані із розміщенням природних ресурсів та розвитком інфраструктури.

Важливо наголосити, що конкурентоспроможність підприємств базових секторів економіки посилює соціально-економічний розвиток на всіх рівнях управління: мікроекономічному (рівень підприємств), мезоекономічному (рівень регіонів чи галузей) та макроекономічному (національний рівень) (табл. 1). На рівні окремого підприємства конкурентоспроможність визначається здатністю виробляти продукцію чи надавати послуги, які є конкурентоздатними на ринку за такими основними параметрами, як якість, ціна, інноваційність, екологічність тощо. На рівні регіонів або галузей конкурентоспроможність підприємств формує економічний профіль території чи сектора економіки. Національний рівень конкурентоспроможності базується на стійкості та конкурентоспроможності підприємств базових галузей, які створюють основу економічної системи держави.

У тому зв'язку, ефективність окремих підприємств формує конкурентоспроможність регіонів та галузей, що, своєю чергою забезпечує економічну стійкість країни, сприяючи підвищенню її позицій у міжнародному економічному рейтингу [3].

Таблиця 1

Зв'язок конкурентоспроможності підприємств базових секторів економіки та соціально-економічного розвитку на мікро-, мезо- та макрорівнях

Рівень соціально-економічної системи	Особливості впливу на соціально-економічний розвиток
Мікрорівень: підприємство як основа конкурентоспроможності	1. Економічне зростання підприємства: – зростання виробництва та обсягів продажів сприяє збільшенню доходів працівників, створенню робочих місць та підвищенню податкових надходжень до бюджету; – інноваційна діяльність базових підприємств стимулює розвиток нових технологій та підвищує ефективність економіки. 2. Соціальний вплив: – забезпечення стабільних та конкурентоспроможних умов праці (високий рівень оплати, соціальні гарантії) підвищує якість життя працівників і їхніх сімей. 3. Розвиток суміжних галузей.
Мезорівень: конкурентоспроможність регіонів та галузей	1. Регіональна економічна стабільність: – успішна діяльність базових підприємств формує податкові надходження до місцевих бюджетів, що дозволяє інвестувати в інфраструктуру, медицину, освіту; – підприємства, орієнтовані на експорт, забезпечують валютні надходження до регіону, що сприяє зниженню економічної залежності від зовнішніх факторів. 2. Покращення регіональної інфраструктури: – присутність потужних підприємств стимулює розвиток логістичної та транспортної інфраструктури.

	3. Інтеграція з іншими секторами. 4. Зменшення соціальної нерівності: - базові галузі створюють значну кількість робочих місць, що знижує рівень безробіття та забезпечує соціальну стабільність.
Макрорівень: національна конкурентоспроможність	1. Економічне зростання: - базові сектори забезпечують основні експортні надходження країни, формуючи позитивний торговельний баланс. - створення доданої вартості в базових галузях стимулює розвиток високотехнологічних і наукоємних секторів. 2. Зменшення залежності від імпорту: - розвиток базових галузей знижує залежність національної економіки від імпорту енергоносіїв, сировини чи продуктів харчування. 3. Соціальна стабільність: - ефективні базові галузі сприяють стабільності на ринку праці, створенню нових робочих місць, зменшенню соціальної нерівності.

Джерело: сформовано за [3; 4]

Завдяки великим масштабам виробництва та високій частці закупівель у суміжних галузях, підприємства базових секторів створюють значний мультиплікативний ефект у національній економіці, зокрема щодо діяльності підприємств будівельного сектора він полягає у тому, що інвестиції та виробництво в цій галузі спричиняють значний вплив на різних рівнях, стимулюючи розвиток суміжних секторів, створення робочих місць, підвищення доходів населення та збільшення бюджетних надходжень (рис. 1).

Будівельний сектор є системоутворюючою галуззю, що формує попит на продукцію інших економічних сфер, зокрема активність у будівництві стимулює розвиток виробництва будівельних матеріалів (цементу, бетону, сталі, скла, деревини а ін.), транспортного сектору (постачання матеріалів та обладнання), а також машинобудування (виробництво будівельної техніки та обладнання). Це створює "ланцюгову реакцію", де зростання у будівництві збільшує обсяги виробництва у суміжних галузях. Також будівництво є одним із найбільш трудомістких секторів, залучаючи велику кількість робітників, як безпосередньо на будівельних майданчиках, так і в супутніх галузях – транспортників, інженерів, архітекторів, постачальників і працівників сфери послуг. Крім того, кожне створене робоче місце у будівництві генерує додаткові робочі місця в інших секторах через збільшення попиту на товари та послуги [5].

Підприємства будівельного сектора стимулюють розвиток регіональної інфраструктури, сприяючи підвищенню рівня урбанізації та поліпшенню умов життя населення. Так, зведення нових житлових, соціальних та інфраструктурних об'єктів підвищує доступність соціальних благ і стимулює мобільність трудових ресурсів, що позитивно впливає на економічну активність регіонів.

У тому зв'язку, інвестиції в будівництво сприяють внутрішньогалузевому зростанню доходів працівників та в суміжних секторах, що призводить до збільшення купівельної спроможності населення, активно стимулює розвиток торгівлі, сфери послуг та виробництва споживчих товарів. На фоні окресленого підприємства

будівельного сектора формують значний внесок у державний і місцеві бюджети через податки, що створює додаткові можливості для фінансування соціальних програм та інфраструктурних проектів.

Активність у будівництві стимулює впровадження інноваційних технологій та сприяє модернізації економіки і підвищенню її конкурентоспроможності на глобальному рівні [6]. На сьогодні відсутні єдині уніфіковані варіанти щодо розрахунку ефекту мультиплікатора, що у різних науковців різняться в силу підбраної методики та динамічних рядів дослідження, зокрема у контексті обчислення інвестицій у “Велике будівництво” мультиплікатор становив “2,05” [7]; в інфраструктуру – “2,5” [8]; у будівництво доріг – “2,5-3” [9], “2-5” [10]; в енергоефективність – “3” [11]; у видобуток нафти і газу – “3,5” [12]; у створення робочих місць сфери будівництва – “6-7” [6]; у будівництво житла – 11,5 [13; 14]. Мультиплікатор, який відображає взаємозв’язок між початковими інвестиціями та сукупним економічним ефектом у певній галузі залежить від багатьох факторів, основні з яких поділяються на економічні, соціальні, технологічні, інфраструктурні та політичні.

Джерело: сформовано автором за [2]

При дослідженні конкурентоспроможності будівельних підприємств вважаємо доцільним врахування класичних і сучасних теорій конкуренції, розроблених

провідними науковцями, які слугуватимуть цінними інструментами для аналізу та формування стратегічних пріоритетів розвитку підприємств будівельного сектору в умовах складного ринкового середовища.

Майкл Портер запропонував модель, яка допомагає визначити конкурентний тиск у галузі через п'ять основних факторів (сил): загроза нових учасників ринку, загроза товарів (послуг)-замінників, ринкова сила споживачів (замовників), ринкова сила постачальників і конкуренція між існуючими учасниками ринку [15]. Проекція даної моделі на дослідження будівельних підприємств дозволяє краще обгрунтувати, як їх стратегічне позиціонування та використання конкурентних сил впливають на досягнення стабільних переваг [16; 17].

1. Загроза нових учасників ринку. У будівельному секторі поріг для входу нових компаній досить високий через значні інвестиційні витрати, необхідність у спеціалізованому обладнанні, знаннях та досвіді. Однак інноваційні рішення, зокрема нові будівельні технології чи цифрові платформи, знижують бар'єри для входу нових компаній на ринок. Будівельні підприємства зберігають конкурентоспроможність, створюючи сильний бренд, інвестуючи у власні унікальні технології та підвищуючи ефективність внутрішніх процесів. Застосування екологічних стандартів і сертифікацій, а також розвиток власних унікальних можливостей допомагає будівельним підприємствам зайняти вигідні позиції та утримувати їх, зменшуючи ймовірність появи нових конкурентів.

2. Загроза товарів (послуг)-замінників. Замінники на будівельному ринку включають новітні альтернативні матеріали та технології будівництва (3D-друк, модульні будівлі, збірні конструкції), які впливають на зниження попиту на традиційні будівельні послуги. У випадку, коли нові технології пропонують більш економні та швидші способи зведення будівель, традиційні підприємства стикаються із загрозою втрати клієнтів. Для будівельних підприємств важливо впроваджувати новітні технології та інвестувати в дослідження й розробки, щоб уникнути ризику застарілості. Впровадження гнучких рішень, таких як технології BIM (Building Information Modeling) і підвищення екологічності будівель сприятиме підвищенню привабливості та забезпеченню їх стійкості у конкурентному середовищі.

3. Ринкова сила постачальників. На ринку будівництва постачальники будівельних матеріалів, техніки та обладнання відіграють особливо важливу роль, адже якість, ціна та наявність цих ресурсів безпосередньо впливають на собівартість і якість будівельних робіт. У випадку сильної позиції на ринку (обмежений вибір, ексклюзивні матеріали), постачальники диктують умови співпраці, що ускладнює діяльність будівельних підприємств. При цьому посилюється конкурентоспроможність формуванням партнерських відносин з постачальниками або диверсифікацією каналів постачання. Стратегія довгострокових контрактів, впровадження практик сталого розвитку та інноваційних матеріалів також знижує залежність від окремих постачальників і зміцнює позиції підприємств на ринку.

4. Ринкова сила споживачів (замовників). Замовники будівельних підприємств часто є основними драйверами їхньої діяльності. При цьому простежується зв'язок – чим вища конкуренція між будівельними компаніями, тим більший вплив мають замовники, особливо в умовах жорсткої конкуренції та вимогливості клієнтів щодо якості, строків виконання та вартості будівельних робіт. Щоб посилити конкурентоспроможність, підприємствам варто зосередитися на лояльності до клієнтів, поліпшенні якості послуг та впровадженні додаткових сервісного обслуговування. Застосування інноваційних технологій, прозора комунікація та клієнтоорієнтованість стають вирішальними факторами для зменшення впливу конкурентів і створення додаткової цінності для клієнтів.

5. Конкуренція між існуючими учасниками ринку. Рівень конкуренції на будівельному ринку зазвичай високий через наявність численних підприємств і відносну стандартизацію послуг. Це сприяє підвищенню тиску на ціни, строків виконання та якості робіт, особливо у проектах з обмеженим бюджетом. Щоб виділитися на фоні інших, будівельним підприємствам варто сформувати диференційовану конкурентну стратегію. При цьому економічно обгрунтованим є фокус на нішеві ринки, такі як еко-будівництво, або пропозицію унікальних послуг, які враховують специфічні потреби клієнтів. Іншими важливими аспектами є формування стійкої організаційної культури, високої якості та інноваційності, що дозволить компанії протистояти конкуренції.

На основі теоретико-методичних підходів Майкла Портера відзначимо три основні стратегії щодо посилення конкурентоспроможності будівельних підприємств:

1. Стратегія лідерства за витратами, відповідно до якої будівельні підприємства використовують економію на масштабі, оптимізацію витрат і вдосконалення процесів для зниження собівартості послуг. Завдяки оптимізації ресурсів і автоматизації знижуються витрати, не знижуючи якості, що дозволяє пропонувати послуги за конкурентними цінами.

2. Стратегія диференціації – створення унікальної ціннісної пропозиції шляхом використання інновацій, надання ексклюзивних та високоякісних послуг (екологічне будівництво, енергоефективні будівлі) допомагає підприємствам виділитися серед конкурентів. Диференціація надає можливість привернути увагу специфічного сегмента ринку, де приймаються вищі вартісні діапазони за додаткові переваги.

3. Стратегія фокусування – орієнтація на нішеві ринки, де компанія має конкурентну перевагу, дозволяє уникнути надмірної конкуренції. Будівельне підприємство може обрати для себе певну нішу, наприклад, спеціалізуватися на промисловому будівництві, еко-будівництві, відновленні старих будівель або розробці рішень для соціальної інфраструктури.

Висновки

У даній статті досліджено теоретичні засади підвищення конкурентоспроможності будівельних підприємств. Обгрунтовано, що конкурентоспроможність підприємств базових секторів економіки забезпечує мультиплікативний ефект та, відповідно, соціально-економічну стійкість України. Їх ефективне функціонування дозволяє генерувати ланцюгові позитивні зміни, які охоплюють мікро-, мезо- та макрорівні. Стратегічний розвиток цих підприємств є ключем до економічного відновлення країни та її інтеграції у глобальні економічні процеси.

Проекція теорії конкурентоспроможності Майкла Портера на діяльність будівельних підприємств підкреслює важливість стратегічного підходу до управління конкурентними силами. Будівельні підприємства, які ефективно використовують свої внутрішні ресурси та адаптуються до зовнішніх умов, знижують залежність від постачальників, підвищують лояльність клієнтів і зменшують загрози від нових учасників та замінників. Стратегії лідерства за витратами, диференціації та фокусування є потужними інструментами, що допомагають будівельним підприємствам досягати високої конкурентоспроможності й утримувати свої позиції в динамічному середовищі.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang>

2. Важливість будівельної галузі для економіки держави. Metaurban. URL: <https://metaurban.com.ua/vazhlyvist-budivelnoyi-galuzi-dlya-ekonomiky-derzhavy/>
3. Піддубний І.О., Піддубна А.І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: Навч. посібник. Харків: ІНЖЕК, 2004. 264 с.
4. Горбаль Н.І., Льчук П.Г. Оцінювання конкурентоспроможності на мікро-, мезо- та макрорівнях. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2006. № 567 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 213-222.
5. Омельчук В.О. Мультиплікативні макроефекти інвестицій у житлове будівництво. Теорія інвестицій. Інвестиції: практика та досвід. 2010. №19. С. 11-16. URL: <http://www.investplan.com.ua/index.php?op=1&z=797>.
6. Дорогань О. Мультиплікатор в будівництві. Дискусія. Погляд BRDO. Наші гроші. 26.01.2021. URL: <https://nashigroshi.org/2021/01/26/mul-typlikator-v-budivnytstvi-diskusii-pohliad-brdo/>
7. Кухар М. Як ми витрачали кошти у 2020 році на боротьбу з Covid-19. Група Ukraine Economic Outlook. 17 лютого 2021. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/podolannya-koronakrizi-ukrajinskiy-scenariy/velike-budivnictvo-i-multiplikator-vvp-yaki-investiciji-v-krizu-vipravdayut-sebe-ekspert-50136057.html>
8. Шевнін О. Україна має великий потенціал для розвитку транспортної інфраструктури, яка може стати драйвером економіки. Економіка. 10 червня 2019. URL: <https://www.dsnews.ua/economics/elektroflot-i-polety-na-raz-dva-kak-ukraine-razognat-infrastrukturu-10062019220000>
9. Криклій В. В Україні змінять правила користування транспортом для пільговиків: головне з інтерв'ю міністра інфраструктури. UA.News. 06 жовтня 2020. URL: <https://ua.news/ru/money/v-ukrayne-uzmenyat-pravyla-polzovanyua-transportom-dlya-lgotnykov>
10. Кожна інвестована у дорожнє будівництво гривня приносить до ВВП 5 грн. НАДУ. 15 грудня 2020. URL: <https://nadu.com.ua/kozhna-investovana-u-dorozhn%D1%94-budivnicztvo-grivnya-prinosit-do-vvp-5-grn/>
11. Гура К. Гроші з податку на CO2 мають стати інвестиціями в енергоефективність. Економічна правда. 31 серпня 2020. URL: <https://pravda.com.ua/columns/2020/08/31/664544/>
12. Опімах Р. Найбільший попит у надкористувачів на глину, пісок і воду. Держгеонадра. 12 серпня 2020. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/golova-derzhgeonadra-roman-opimah-mi-robimo-revolyuciyu--698459.html>
13. Конфедерація будівельників України. URL: <https://kbu.org.ua/>
14. Зубик В. Бізнес рекомендує прем'єру ефективний рецепт перезапуску економіки через доступну іпотеку. Інформаційне агенство "Уніан". 02.06.20. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/biznes-rekomenduye-prem-yeru-efektivniy-recept-perezapusku-ekonomiki-cherez-dostupnu-ipoteku-novini-ukrajina-11020790.html>
15. Porter, M. E. (1979). How competitive forces shape strategy. Harvard Business Review, 57(2). Pp. 137-145.
16. Касич А.О., Асцатрян А.А. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Економіка та суспільство. 2021. Випуск № 32. С. 78–85. URL: https://www.researchgate.net/publication/357076030_upravlinna_miznarodnou_konkurentospromoznistu_pidpriemstva
17. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навчальний посібник / Леськів Г. З., Франчук В. І., Левків Г. Я., Гобела В. В. Львів: Львівський державний

університет внутрішніх справ, 2022. 220 с. URL:
<https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5049>